

historikerna och samhällsforskarna. Alla är ense om att fackkunskaper är centralt. Men nog är det väl så, att läraren behöver en generell kunskapsbas, alla lärare i alla ämnen, om identitet i kulturell bemärkelse, dess stora värde och risker. Om det är nog både Jonas Frykman och Hans Ingvar Roth ense och deras rapporter vittnar om att de vill delta i diskussionen. Så tag och läs båda!

Men lyssna mer och ofta till barnen, de som internaliseras i sitt sociala jag av de vuxnas ord och intentioner. Hos dem introduceras de beteenden med vilka de längre fram i livet skall hantera den mångkulturella vardagen. Margaret Mead, västvärldens antropologiska "mormor" skriver så här i *Culture and Commitment. The New Relationships Between the Generations in the 1970s*: "We must place the future, like the unborn child in the womb of a woman, within the community of men, women, and children, among us, already here, already to be nourished and succored and protected, already in need of things for which, if they are not prepared before it is born, will come to late. So, as the young say, THE FUTURE IS NOW" (s. 91).

Tordis Dahllöf, Uppsala

Magnus Berg: *Hudud. Ett resonemang om populärorientalismens bruksvärde och världsbild*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 1998. 222 s. ISBN 91-7203-306-1.

Det stormaktspolitiska spelet i efterkrigstidens 1900-tal har varit dialektiskt. På den ena sidan har USA kämpat för västerländska värden och intressen medan den andra sidan representerats främst av Sovjetunionen. Efter "murens fall" har dock västs maktintressen mer och mer fokuserats mot arabvärlden. Denna förskjutning går inte bara att utläsa i nyhetsrapporteringen utan också i det som Magnus Berg fyndigt kallar *populärorientalism*. Hans bok *Hudud*, som betyder helig gräns och anspelar på islamsk religion, behandlar hur denna politiska, kulturella och religiösa gräns uppfattas av väst och bidrar till att "Orientens" utpekade som farlig, erotiskt spännande och hotfull. Som analytisk röd tråd finns Edward Saids bok *Orientalism*. Berg vill beskriva den västerländska synen på Orienten så som den visas i så kallad populärkultur. De empiriska exemplen är hämtade från skönlitteratur, film och dokumentärprogram men också från historiska källor. Berg skriver att boken i första hand handlar om det "främmandes

kulturella funktioner" och inte "om 'verklighetens' orient".

Bokens inledning är etnologiskt självreflexiv där förf. berättar hur han mött orientalismen både i fältarbete i Göteborgsförorten Biskopsgården och under ungdomens tågfluffande. Därefter redogör han för orientalismens teoretiska bakgrund så som den formulerats av Said. Det inledande kapitlet innehåller också ett historiskt avsnitt kallat "En lång historia om det vi inte är". Berg börjar i 700-talets Spanien och Karl Martells seger över morerna i Poitiers. Snabbt går han vidare i en något ostrukturerad kronologi till vad medeltidens historieskrivare och skönlitterära författare berättar om muslimer och hur dessa karakteriseras under teman som "våld och grymhet", "liderlighet" och "bedrägeri". Muhammed beskrevs exempelvis som en trollkarl som upphöjde sig själv till Gud och han kom att personifiera den muslimska världens moraliska förfall genom sina månggiften och avsaknad av sedlighet.

Freden i Karlowitz 1699, där segern över turkarna fastställdes, innebar en förändrad syn på Orienten. Eftersom man besekrat den var man inte längre hotad i Europa och den mystiska och mytiska Orienten skapas. Till denna mytbildning bidrar översättningen av *Tusen och en natt*, som i det tidiga 1700-talet inte översattes ordagrant, eftersom språket var för frigjort för den tidens européer.

1800-talets tal om Orienten visar sig bl.a. i avbildningar av vad Berg kallar haremsfantasin, där den medeltida bilden av den islamska världens moral blandas med 1700-talets uppfattning om den mystiska Orienten. I haremsbilderna visas männen som svartmuskiga och ruskiga med typiskt orientalska attribut som sablar och knivar. Kvinnorna på dessa bilder har ofta europeiska drag och avbildas som en slags blandning av horor och madonnor. De är utmanande och förföriska samtidigt som de är offer för ett manligt och förtryckande system.

Den historiska genomgången avslutas med svenska perspektiv, där Berg berättar om Karl XII och Gustav III och deras kontakter med Orienten samt hur svenska författare förhöll sig till denna del av världen.

Schablonbilderna av Orienten får under 1900-talet ny klädedräkt, vilket Berg visar under rubriken "Befrielsens alla smärtor". Detta avsnitt behandlar hur kvinnliga författare beskriver kvinnors möten med företrädesvis islamska män och traditioner. Berättelserna är både diktade, som t.ex. Shirley Conrans *Lace*, och självupplevda, som bästsäljaren *Inte utan min dotter* av Betty Mahmoody. Med ett närvarande språk och enga-

gemang beskriver Berg innehållet i böckerna och hur kvinnorna förälskar sig i arabiska män, hur kvinnor med uppväxt i USA men med arabiskt ursprung gifts bort med okända män osv. Kvinnorna förtrycks av männen och av släktingar, men är starka nog att ta tag i sin situation, bryta det patriarkala islamska mönstret och fly tillbaka till sina trygga hem och friheten i väst. I de böcker Berg studerat finns både vad han kallar det "fasansfulla Andra" och det "exotiska Andra", vilket han också fann i det historiska materialet. I t.ex. 1920-talets bok *Shejken* är det exotiska närvarande, medan det i nutida populärorientalism trycks på det fasansfulla. Avsnittet om "Betty Mahmoodys oförklarliga huvudvärk" är mycket intressant, där Berg kvalitativt drar upp linjer för och analyserar den kvinnliga populärorientalismen. Hans utgångspunkt i detta resonemang visar sig i ett delavsnitt kallat "Studier i det patriarkala tvångets grundformer". Det orientalistiska patriarkatet beskrivs nog i den kvinnliga populärorientalismen och Berg förmedlar detta bra. Analysen görs dock utan hänvisningar till eller resonemang utifrån patriarkats-teorier. Förmodligen menar Berg att detta inte är nödvändigt eftersom materialet tydligt talar för sig själv, men analysen skulle lyfta och bli ännu mer kärnfull om Berg använt sig av feministisk teori. Läsaren lär sig dock vilken bild den kvinnoinriktade populärkulturen förmedlar av Orienten, där den orientaliske mannen beskrivs som farlig, medan de västerländska kvinnorna är postmodernt reflekterande och handlande enligt Thomas Ziehes modell.

När det andra kapitlet behandlar kvinnlig litteratur, skriven av kvinnor, om kvinnor och för kvinnor, riktar sig det tredje mot den manliga populärorientalismen. Här frossar Magnus Berg i hemliga agenter, konspirationer, imperialistisk praktik, Rambo, Nick Carter, Ross Perrot (!) och Saddam Hussein. Medan förra kapitlet behandlar allmänmänskliga förhållanden som kärlek, och där böckerna ofta bygger på erfarenheter som kvinnor gjort i mötet med det orientaliska, handlar detta kapitel om fiktiva händelser, även om centralfigurer och miljöer ingår i det storpolitiska spelet om världsherraväldet. Här blir det också tydligt att draken som den gode riddaren kämpar emot efter murens fall bytt skepnad från att vara ryss, sovjet och kommunist till att vara muslim och arab. Berg låter även svenska författare och filmskapare komma till tals i redogörelsen av Jan Guillous politiska romaner om hjälten Hamilton och Mats Aréhns film *Istanbul*. Teoretiskt utgår Berg i detta kapitel från Anthony Giddens bok *Intimitetens*

omvandling. Berg menar att det finns en tydlig paradox i den manliga populärorientalismen när det gäller förhållandet mellan hjälten och dennes uppdragsgivare. Hjälten föraktar ofta den äldre mannen samtidigt som han inte skulle klara sig utan honom. Bergs exempel är Ian Flemmings *James Bond* och Jan Guillous *Carl Hamilton*.

I det fjärde och sista kapitlet vidgas diskussionen till att inte bara handla om populärorientalism utan också om det politiska spelet som skett i västerländska kolonier och hur frihetssträvanden formulerats. Det inleds med att förf. reflekterar över att populärorientalismen inte handlar så mycket om Orienten. Istället är populärkulturens Orient en fantasivärld som är identitetsskapande för västerlänningar. Detta resonemang bygger han på Zygmunt Baumans texter om den moderne pilgrimen som vandrar i öknen på jakt efter sanningar, spänningar och identitet. Här spinner Berg vidare på de trådar han dragit upp tidigare genom hänvisningar till Baumans trosfränder Ziehe och Giddens. Men Berg menar också att populärorientalismen bekräftar rådande världsordning.

Hela boken avslutas med att Berg återigen påpekar att populärorientalism inte handlar om att förmedla en rättvis bild av den främmande Orienten utan istället om att bekräfta identiteter och detta visas genom att författare och filmskapare fokuserar "upprättandet", "förstärkning" och "övervakning av gränser".

Magnus Bergs bok *Hudud* är en tankeväckande och till stora delar välskriven bok. Men man är ändå som läsare frågande inför mycket av det som Berg behandlar i boken och på vilket sätt han gör det. Frågetecken finns när det gäller bokens form, om användningen av begrepp och teman, men kanske framförallt om den teoretiska ramen.

Hudud är en väldisponerad bok med fyra lika långa kapitel. Tyvärr känns de olika kapitlen inte lika välplanerade. Det blir tydligt framförallt i de två sista delarna som med sina många exempel och kopplingar blir något osammanhängande.

Den tydligaste teoretiska bristen ligger i avsaknaden av feministisk teori i andra kapitlets patriarkatsdiskussion. Dessa teorier skulle också kunna fungera som en länk mellan det andra och tredje kapitlet, eftersom både den kvinnliga och manliga populärorientalismen berättar om samhällssystem som betraktas som omoderna och patriarkala.

Bergs teoretiska ramverk bygger som nämnts på Sids bok om *Orientalism* och Orienten och följer som

en tråd, om än outtalad, genom hela boken. Men vad är då Orienten? Efter att ha läst *Hudud* får man intrycket att Orienten endast är den islamska arabvärlden i Asien och Afrika, även om filmexemplet *El Cid* också pekar ut Spanien som Orienten. Det är ett mångtydigt begrepp och kan vara så mycket mer än den del av världen där islam praktiseras. Ett exempel är "orientalisk mat" som väl i första hand förknippas med Indien, Kina, Japan och Thailand och ett annat exempel är "orientaliska livsåskådningar" som inte syftar på islam. En ökad tydlighet vore önskvärd. Att större delen av *Hudud* ändå handlar om arabvärlden beror på att vår populärkultur och -orientalism i mångt och mycket produceras i engelsktalande delar av världen, främst USA. Berg reflekterar inte nämnvärt över denna "kulturimperialism", mer än när han påpekar att rådande världsordning bekräftas i hans material.

Förutom Said använder sig Berg av modernitetsteoretiker som Bauman, Giddens och Ziehe och dessa nämns både i inledningen och vidare i texten. Bergs användning av modernitetsteoretikerna är bra och han förenar teori och empiri på ett enkelt och pedagogiskt sätt. Men i användningen uppenbarar sig en tankelucka eftersom han även här använder ett begrepp oreflekterat. Vad är det "moderna" som Bauman, Giddens och Ziehe skriver om? Är det en företeelse som kännetecknar 1900-talet, tiden efter upplysningen, tiden efter medeltiden, eller kanske någonting som formulerats efter Karl Martells seger över araberna år 732 och vad innebär det "moderna"? Frågan blir uppenbar när Berg ser 1900-talets populärorientalism som ett uttryck för ett identitetsbekräftande och modernitetens reflexivitet. Iakttagelsen faller dock eftersom Berg inte tydligt nog redovisar skillnaden mellan den orientalism man finner i det historiska kapitlet och den som praktiseras i 1900-talets filmer och populärlitteratur.

Trots vissa brister i analys, tydlighet och disposition är *Hudud* en bra, intressant och läsvärd bok som i sitt framställningssätt passar bra in i den etnologiska smått populärvetenskapliga genren. Berg är både svepande och träffsäker i sin etnografi och han använder på ett bra sätt de teorier han valt som tankeinstrument. I sin bok pekar han också på en mycket intressant paradox mellan den uppdiktade historien och verkligheten. Masskulturens inverkan i det vardagliga tänkandet är både skrämmande och fascinerande, vilket Magnus Bergs *Hudud. Ett resonemang om populärorientalismens bruksvärde och världsbild* förtjänstfullt visar.

Magnus Gudmundsson, Lund

Karl-Olov Arnstberg: *Svenskar och zigenare. En etnologisk studie av samspelet över en kulturell gräns*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 1998. 462 s. ISBN 91-7203-226-X.

Hösten 1993 åtog sig Karl-Olov Arnstberg att utvärdera det sociala arbetet med zigenare, som sedan 1988 bedrivits vid Stenby-sektionen i Rinkeby. De ansvariga för verksamheten var nöjda med det arbete som där bedrevs och ville att en forskare skulle värdera den bedömningen. I det fall resultatet blev positivt fanns också ambitionen att dokumentera arbetet till eventuell nytta för andra myndigheter.

Arnstberg följde arbetet vid Stenby-sektionen periodvis under ett års tid. Han koncentrerade sig i huvudsak på personalens relation till zigenarna, men eftersom han kunde röra sig fritt på sektionen, fick ta del av befintliga journaler samt också följde med på hembesök, fick han en inblick i hur de av socialförvaltningen i Rinkeby beroende zigenarna idag lever. Trots detta är rapporten ofullständig, eftersom zigenarna själva inte kommer till tals.

Förf. är rakt igenom rapporten trogen några förutsättningar: Zigenare har förföljts och förtryckts genom historien. De har en kraft att överleva i de mest horribla situationer. Denna bygger på extrem förmåga att anpassa sig till yttre omständigheter samt en lika extrem förmåga till inre sammanhållning. Zigenarna har också lyckats att dölja sitt inre liv för insyn från majoritetsbefolkningen.

När det gäller zigenarnas framtid anser förf. att framtidsutsikterna är mycket mörka. I Sverige är ett stort antal zigenare bidragsberoende, många lever i en social misär med familjesplittring, kriminalitet och drogberoende. Som en av anledningarna till den pessimistiska synen anger han, att de zigenare, som ingår i Stenby-sektionens projekt, som avslöjar sina problem för socialsekreterarna i projektet visar att den inre sammanhållningen inte längre fungerar som tidigare.

Stenby-sektionen formulerade tio delmål som bl.a. gick ut på att göra zigeniska barn delaktiga i barnomsorg och skola, minska konflikter med grannar, skapa möjligheter för försörjning, minska missbruket samt dokumentera och systematisera de arbetsätt som utvecklades. I relation till delmålen har Stenby-sektionen haft viss framgång, fler barn än tidigare går i undervisning, det finns zigenare som yrkesarbetar och arbetsättet har lett till ett större förtroende mellan zigenare och socialarbetare.